

Christer Lindholm
är ekon.dr, ekonomikolumnist
och vetenskapsförfattare.

En i grunden ideologisk skillnad i synen på arbetslöshetens orsaker

Där vänstern traditionellt har sett arbetslösheten som följderna av otillräcklig efterfrågan varor och tjänster beror arbetslösheten enligt högerens synsätt på otillräckliga ekonomiska incitament för att ta emot arbete. I dagens läge accepterar även vänstern att incitamenten för att ta emot arbete har åtminstone en viss betydelse för sysselsättningen, medan högern har accepterat att en viss finanspolitisk efterfrågestimulans kan vara nödvändig under en lågkonjunktur.

Sysselsättningsutvecklingen i Finland har alla ekonomiska prövningar till trots varit rentav lysande.

Under de senaste åren har det sannerligen inte rått någon brist på utmaningar, vare sig för världsekonomin eller den finländska ekonomin. Först var det coronapandemin, som medförde såväl en nedstängning av stora delar av ekonomin som allvarliga störningar i de globala underleverantörs- och transportkedjorna. Sedan kom Rysslands anfallskrig mot Ukraina, som triggade en chockhöjning av energi- och livsmedelspriserna, vilket i sin tur har resulterat i inflationssiffror som vi inte sett maken till sedan 1980-talet. Och som om det här inte var nog har Europeiska centralbanken, som en reaktion på den rekordhöga inflationen, i snabb takt höjt sina styrräntor och kommer av allt att döma att fortsätta att göra det under den närmaste framtiden.

Alla ekonomiska prövningar till trots har sysselsättningsutvecklingen i Finland hittills varit mycket stark. I fjol låg sysselsättningsgraden (andelen sysselsatta av alla finländare i åldern 15–64 år ¹⁾ på 73,8 procent, vilket var 1,6 procentenheter mer än året innan. För att hitta lika höga sysselsättningssiffror är man tvungen

Sysselsättningen i Finland har utvecklats gynnsamt de senaste åren men de arbetslösa som är kvar är svåra att sysselsätta.

att gå tillbaka ända till tiden strax innan den stora krisen i början av 1990-talet (Yle, 27.1.2023). I januari i år låg den från säsongsvariationer rensade sysselsättningsgraden på 74 procent, en nedgång med en halv procentenhet jämfört med toppnoteringen på 74,5 procent i oktober i fjol, men fortfarande en mycket stark siffra i historisk jämförelse (Statistikcentralen, 2023).

Den gynnsamma – med tanke på omständigheterna rentav lysande – sysselsättningsutvecklingen under de senaste åren har emellertid inte gjort något större intryck på oppositionen, som gång på gång har kritiserat regeringen Marins sysselsättningspolitik. Mer konkret har kritiken från oppositionens sida gått ut på att regeringen inte har gjort tillräckligt för att stärka de ekonomiska incitamenten (käppar och morötter på vanlig svenska) för att ta emot arbete.

Även om det i och för sig kan diskuteras i vilken utsträckning den starka sysselsättningsutvecklingen återspeglar en lyckad sysselsättningspolitik är det ändå, med tanke på de minst sagt utmanande ekonomiska förhållandena, uppenbart att sysselsättningspolitiken åtminstone in-

te kan ha varit *misslyckad*. Mot den bakgrunden för oppositionens sysselsättningspolitiska klagovisor onekligen tankarna till anekdotens brandmästare, som beklagade sig över att eldsvådan var fel släckt.

“För vänstern har sysselsättningspolitikens viktigaste uppgift varit att med finanspolitikens hjälp upprätthålla en tillräcklig totalefterfrågan under lågkonjunkturer och recessioner, medan högerens recept för en framgångsrik sysselsättningspolitik går ut på att öka utbudet av arbetskraft genom att stärka de ekonomiska incitamenten för att ta emot arbete.”

Närmast diametralt motsatta uppfattningar

Vad det hela egentligen handlar om är en i grunden ideologisk skillnad i synen på arbetslöshetens orsaker. Där vänstern traditionellt har sett arbetslösheten som följden av en otillräcklig efterfrågan på de varor och tjänster företagen producerar beror arbetslösheten enligt högerens synsätt till största delen på otillräckliga ekonomiska incitament för att ta emot arbete. Den i det närmaste diametralt motsatta uppfattningen om arbetslöshetens orsaker har, naturligt nog, återspeglats i vänsterns respektive högerens syn på sysselsättningspolitiken.

För vänstern har sysselsättningspolitikens viktigaste uppgift varit att med finanspolitikens hjälp upprätthålla en tillräcklig totalafterfrågan under lågkonjunkturer och recessioner, medan högerens recept för en framgångsrik sysselsättningspolitik går ut på att öka utbudet av arbetskraft genom att stärka de ekonomiska incitamenten för att ta emot arbete. Eftersom dess tonvikt uttryckligen ligger på utbudet av arbetskraft går det här synsättet på arbetslöshet och sysselsättningspolitik inom den ekonomiska vetenskapen under benämningen *utbudsekonomi*.

I dagens läge är skillnaderna mellan vänsterns och högerens syn på arbetslösheten och sysselsättningspolitiken visserligen inte fullt så radikala. Även vänstern accepterar numera att de ekonomiska incitamenten för att ta emot arbete har åtminstone en viss betydelse för sysselsättningen, medan högeren för sin del har accepterat att en viss finanspolitisk efterfrågestimulans kan vara nödvändig under en lågkonjunktur, eller åtminstone då ekonomin befinner sig i recession. Det oaktat har den utbudsekonomiska sysselsättningspolitiken fortfarande betydligt fler an-

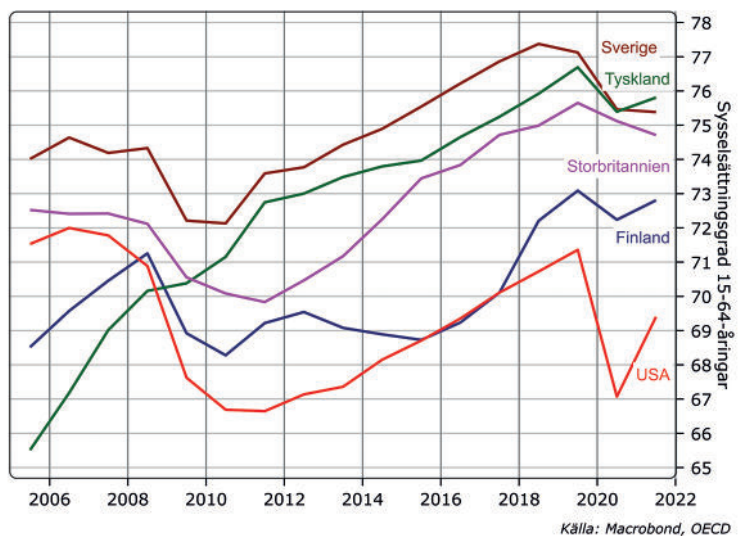
hängare på det politiska fältets högra planhalva än på den vänstra.

Att så är fallet är knappast särskilt överraskande då man tittar närmare på vad en sysselsättningspolitik baserad på utbudsekonomin principer innebär rent konkret. De ekonomiska incitamenten för att ta emot arbete beror i praktiken på två faktorer: hur mycket arbetstagarna får i lön efter skatt, och hur mycket de arbetslösa får i arbetslöshetsunderstöd. Ju mindre skillnaden mellan arbetstagarnas nettolön och de arbetslösas understöd är, desto svagare är de ekonomiska incitamenten för att ta emot arbete, och vice versa.

Därmed blir också utbudsekonomin recept för en effektiv sysselsättningspolitik lika enkelt som brutalt: sänkt inkomstskatt för de som har ett jobb, och sänkt arbetslöshetsunderstöd (eller åtminstone hårdare villkor för att få arbetslöshetsunderstöd) för dem som inte har det. En sysselsättningspolitik med utbudsekonomiska förtecken rimmar med andra ord utomordentligt väl med högerens preferenser för lägre skatter och en mindre offentlig sektor.

I utbudsekonomin fungerar marknaden fritt

Ett annat särdrag i utbudsekonomin som helt säkert faller i synnerhet den marknadsliberala hö-

Figur 1. Sysselsättningsgradens utveckling i Sverige, Tyskland, Storbritannien, Finland och USA från 2006 framåt.

Figur 2. Arbetslösheten i samma länder från 2000 framåt. Orsaken till att USA har en relativt låg sysselsättningsgrad trots att arbetslösheten är låg ligger i att ovanligt många i landet varken är sysselsatta eller söker jobb.

gern i smaken är att den utgår från att såväl arbetsmarknaden som marknaderna för varor och tjänster bör få fungera så fritt som möjligt utan någon inblandning från statens sida, eller åtminstone med en så minimal statlig inblandning som bara är möjligt. För arbetsmarknadens del innebär det här att lönebildningen är fullständigt fri – vilket utesluter såväl lagstadgade minimilöner som facklig inblandning i löneförhandlingarna – och att lönerna vid behov också kan flexa nedåt. Därmed kan en nedgång i totalefterfrågan, enligt utbudsekonomens sätt att se på saken, på sin höjd förorsaka en kortvarig ökning av arbetslösheten.

Tack vare den flexibla lönebildningen kan nämligen företagen sänka sina lönekostnader, vilket gör det möjligt för dem att sänka priserna på sina varor eller tjänster i samma proportion och på så sätt återställa efterfrågan till den nivå som motsvarar *full sysselsättning*. Och eftersom löner och priser sjunker i samma proportion kommer *reallönerna*, det vill säga lönernas köpkraft, att förbli oförändrade trots att de nominella lönerna sjunker.

I motsats till vad man rent intuitivt skulle kunna tro innebär begreppet ”full sysselsättning”, så som det används i utbudsekonomens vokabulär, ingalunda att arbetslösheten är lika

med noll, vilket i och för sig inte ens skulle vara möjligt att uppnå i en marknadsekonomi där nya arbetsplatser långt ifrån alltid skapas i samma takt som de gamla försvinner. Vad utbudsekonomen avser med full sysselsättning är att *alla som är villiga att arbeta till den lönenivå som erbjuds också har möjlighet att hitta ett jobb*.

Av den här definitionen följer att den arbetslöshet som råder vid full sysselsättning – den så kallade *naturliga arbetslösheten* – är

helt och hållet frivillig eftersom den beror på att de arbetslösa inte upplever det som tillräckligt lönsamt att arbeta jämfört med att leva på understöd. Och därav följer i sin tur, att det enda sättet att minska den naturliga arbetslösheten är att göra det mer lönsamt att arbeta genom att sänka inkomstskatten och skära ner arbetslöshetsunderstödet.

Ideologisk bockfot syns rätt tydligt

Den naturliga arbetslöshetsgraden är även känd under sin engelskspråkiga förkortning Nairu (*Non-accelerating inflation rate of unemployment*), ett begrepp som introducerades av Franco Modigliani och Lucas Papademos år 1975.²⁾ Som namnet antyder är Nairu den arbetslöshetsgrad som är förenlig med en stabil inflation. Om arbetslösheten är högre än Nairu kan inflationen förväntas avta, eftersom den höga arbetslösheten försvagar löntagarnas förhandlingsposition gentemot arbetsgivarna och därmed tvingar dem att nöja sig med moderata löneförhöjningar eller rentav inga löneförhöjningar alls.

Om arbetslösheten sjunker under Nairu, till exempel som en följd av finanspolitisk efterfrågestimulans, kommer på motsvarande sätt inflationen att accelerera, i och med att arbets-

tagarna tack vare sin stärkta förhandlingsposition kan förhandla sig till större löneförhöjningar, vars kostnader företagen sedan överför på priserna för sina produkter. Den accelererande inflationen kommer i sin tur snabbt att äta upp de nominella löneförhöjningarna, varvid reallönerna återgår till samma nivå som i utgångsläget.

Senast i det här skedet börjar den ideologiska bockfoten synas rätt tydligt under utbudsekonomin akademiska slängkappa. Argumenten bakom Nairu är nämligen i allt väsentligt de samma som Karl Marx framförde drygt 100 år tidigare från den motsatta ändan av det ideologiska spektret. I *Kapitalet* hävdar ju Marx att kapitalismen är beroende av en tillräckligt stor "reservarmé" av arbetslösa för att hålla lönekostnaderna – och därmed den lönedrivna inflationen – i schack. Och att företagen skulle hantera de stigande lönekostnaderna genom att pruta på sina vinster i stället för att höja sina priser är uppenbarligen lika otänkbart för dagens utbudsekonomer som det var för Marx i 1860-talets Storbritannien.

Utbudsekonomin ideologiska slagsida syns också tydligt i dess definition av den "perfekta" arbetsmarknaden, där lönebildningen helt och hållet styrs av utbudet av och efterfrågan på arbetskraft, utan några störande ingrepp i form av fackföreningar eller lagstadgade minimilöner. Då man därtill beaktar att ett försvagat arbetslöshetsunderstöd är en av grundpelarna i den utbudsekonomiska sysselsättningspolitiken blir det i det närmaste omöjligt att värja sig mot intrycket, att utbudsekonomin ide-

al är en arbetsmarknad där arbetstagarnas förhandlingsposition gentemot arbetsgivarna är så svag som möjligt.

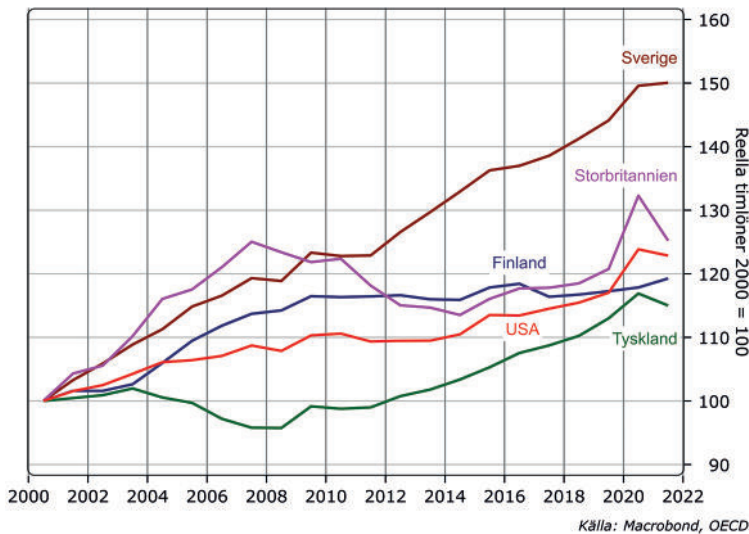
Förändringar i en mer ojämlig riktning

Hur stark eller svag arbetstagarnas förhandlingsposition är i förhållande till arbetsgivarna har för sin del en direkt effekt på hur det förädlingsvärde som skapas i produktionen fördelas mellan löner och vinster. Mot den bakgrunden är det knappast förvånande, att inkomstfördelningen i de två industriländer där de utbudsekonomiska lärororna ända sedan början av 1980-talet har haft det största inflytandet över den ekonomiska politiken, Storbritannien och USA, också uppvisar de största förändringarna i en mer ojämlig riktning. I USA lyckades den rikaste procenten av medborgarna nära nog fördubbla sin andel av nationalinkomsten mellan år 1980 och år 2014, från 10,7 till 20,2 procent. I Storbritannien ökade den rikaste procentens andel av nationalinkomsten under samma period från 5,9 till 13,9 procent.

Det här kan jämföras med motsvarande förändringar i Frankrike och Tyskland, där utbudsekonomin genomslagskraft har varit betydligt mindre. Även i de här länderna ökade visserligen den rikaste procentens andel av nationalinkomsten under perioden 1980–2014, men förändringen var betydligt moderat än i de utbudsekonomiska mönsterländerna Storbritannien och USA: från 8,2 till 10,8 procent i Frankrike, och från 10,7 till 13 procent i Tyskland (World Inequality Database, WID, 2019).

I och för sig säger förändringarna i den rikaste procentens andel av nationalinkomsten ingenting om hur nationalinkomsten fördelas mellan löner och vinster. Med tanke på att vinstutdelning och andra kapitalinkomster står för en betydligt större del av totalinkomsterna – och i vissa fall till och med utgör den enda inkomstkällan – i toppen av inkomstskalan är det ändå en rimlig slutsats, att den radikala förändringen i inkomstfördelningen i Storbritannien och USA i hög grad återspeglar den utbudsekonomiska politikens inverkan på arbetstagarnas och arbetsgivarnas respektive förhandlingspositioner.

"Och att företagen skulle hantera de stigande lönekostnaderna genom att pruta på sina vinster i stället för att höja sina priser är uppenbarligen lika otänkbart för dagens utbudsekonomer som det var för Marx i 1860-talets Storbritannien."

Figur 3. Reallönernas utveckling i Sverige, Storbritannien, Finland, USA och Tyskland från 2000 framåt. I Storbritannien sjönk reallönerna under en påfallande lång period.

Reallönerna sjönk redan före finanskrisen

En intressant observation i det här sammanhanget är att den rikaste procentens andel av Tysklands nationalinkomst började öka först år 2003, det vill säga vid samma tidpunkt som Gerhard Schröders regering inledde en serie av omfattande utbudsekonomiska reformer, de så kallade Hartzreformerna, i syfte att förbättra sysselsättningsläget i den tyska ekonomin.

Att arbetstagarnas förhandlingsposition försvagats som en följd av den utbudsekonomiska hegemonin inom den ekonomiska politiken återspeglas också i reallönernas utveckling i USA och Storbritannien. I USA har reallönerna för vanliga löntagare³⁾ inom den privata sektorn i stort sett stampat på stället i decennier, oberoende av konjunkturerna. Den svaga reallöneutvecklingen kan i och för sig inte enbart förklaras med den utbudsekonomiska sysselsättningspolitikens effekter på löntagarnas förhandlingsposition, eftersom den fick sin början redan i och med oljekrisen 1973–74. En av orsakerna till att reallönerna inte har ökat nämnvärt ens under perioder då den amerikanska ekonomins utveckling varit mycket stark anses ändå vara att den amerikanska fackföreningsrörelsens inflytande över löneutvecklingen har försvagats be-

tydligt sedan president Ronald Reagan började omsätta de utbudsekonomiska lärorna i praktiken i början av 1980-talet (Desilver, 2018).

I Storbritannien har reallöneutvecklingen varit ännu dystrare. Från år 2007 till år 2015 sjönk de brittiska reallönerna med i genomsnitt 10,4 procent, vilket är lika mycket som i den europeiska ekonomins krisdrabbade sorgebarn Grekland. Under samma tidsperiod ökade reallönerna med 10,5 procent

i Frankrike och med 13,9 procent i Tyskland. Till och med här i Finland, där 2009 års globala recession slog exceptionellt hårt mot såväl tillväxten som exporten, uppvisade reallönerna en ökning på ungefär fem procent under den här tidsperioden (WID, 2019).

Den långvariga nedgången i de brittiska reallönerna – för att hitta en lika lång period av kontinuerligt sjunkande reallöner måste man gå

”I Storbritannien har den utbudsekonomiska sysselsättningspolitiken således levererat, i den bemärkelsen att den brittiska arbetsmarknaden har blivit flexibel nog för att snabbt återhämta sig även från allvarliga ekonomiska kriser... De brittiska arbetstagarna har emellertid betalat ett högt pris för de här framgångarna i form av en ytterst svag reallöneutveckling.”

tillbaka ända till Charles Dickens och Karl Marx 1860-tal – fick till och med annars så marknadsliberala Financial Times att reagera. I en artikel som publicerades 13.9.2017 konstaterar Nicolas Megaw att Storbritanniens extremt flexibla arbetsmarknad förvisso bidrog till den brittiska ekonomins snabba återhämtning från krisen 2008–2009. Eftersom denna flexibilitet har uppnåtts på bekostnad av de brittiska arbetstagarnas förhandlingsposition är den emellertid också, enligt Megaw, huvudorsaken till att reallönerna fortsatt att sjunka trots att såväl tillväxten som sysselsättningen i den brittiska ekonomin har återhämtat sig.

I Storbritannien har den utbudsekonomiska sysselsättningspolitiken således levererat, i den bemärkelsen att den brittiska arbetsmarknaden har blivit flexibel nog för att snabbt återhämta sig även från allvarliga ekonomiska kriser. Den brittiska arbetslöshetsgraden, 3,7 procent enligt de senaste tillgängliga siffrorna, hör också till de lägsta i Europa (Office for National Statistics, 2023). De brittiska arbetstagarna har emellertid betalat ett högt pris för de här framgångarna i form av en ytterst svag reallöneutveckling.

Under det förra decenniets senare hälft började reallönerna visserligen återhämta sig, men år 2020 vände trenden igen nedåt (Mainly Macro, 2022). Här kan det vara skäl att notera, att sjunkande reallöner inte överhuvudtaget borde vara möjliga – annat än ytterst kortvarigt – i utbudsekonomins idealvärld, där en sänkning av de nominella lönerna triggar en så gott som omedelbar sänkning av priserna på varor och tjänster i samma proportion.

Blygsamt resultat i Sverige

Det finns också fall där den utbudsekonomiska sysselsättningspolitiken inte har gett någon nämnvärd utdelning i form av förbättrad sysselsättning. I Sverige förde Fredrik Reinfeldts två regeringar under åren 2006–2014 en renodlad utbudsekonomisk sysselsättningspolitik, som kombinerade omfattande inkomstskattesänkningar med en betydande skärpning av villkoren för A-kassan, Sveriges motsvarighet till vårt inkomstrelaterade arbetslöshetsunderstöd. Resultatet av den här för nordiska förhållanden radikala sysselsättningspolitiken var lindrigt sagt

blygsamt: under de åtta år då regeringarna Reinfeldt omsatte utbudsekonomins läror i praktiken ökade Sveriges sysselsättningsgrad med en procentenhet, en förändring som är så marginell att den mycket väl ryms inom de normala årliga variationerna (Lindholm, 2019).

För att sammanfatta kan man säga att de ekonomiska incitamenten för att ta emot arbete visserligen har en betydelse för sysselsättningen, men att deras betydelse inte är närmelsevis så avgörande som utbudsekonomien vill göra gällande. Det här betyder att en renodlad utbudsekonomisk sysselsättningspolitik som inte överhuvudtaget beaktar några andra orsaker till arbetslöshet än bristande ekonomiska incitament för att ta emot arbete oundvikligen kommer att förorsaka ökad misär, och i värsta fall social utslagning, bland de arbetslösa som får smaka på den utbudsekonomiska käppen i form av försämrat arbetslöshetsunderstöd men inte har lyckats få arbete.

Även om vi bortser från de sociala och moraliska aspekterna på en sådan utveckling kan den knappast försvaras ens på rent ekonomiska grunder. För de drabbade innebär social utslagning nämligen ofta att arbetslösheten blir permanent, vilket i sin tur innebär att dess samhälls-ekonomiska kostnader också blir permanenta.

Fotnoter

1) Från och med februari 2023 kommer Statistikcentralen att börja beräkna sysselsättningsgraden som andelen sysselsatta av alla finländare i åldern 20-64 år.

2) Modigliani och Papademos använde ursprungligen begreppet Non-inflationary rate of unemployment, förkortat Niru.

3) Den engelskspråkiga benämningen är "workers and non-supervisory employees", vilket omfattar dels arbetare som utför kroppsligt arbete, och dels kontorsanställda som inte befinner sig i förmansställning.

Källor

Desilver, D. (2018): "For most U.S. workers, real wages have barely budged in decades", Pew Research Center, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/08/07/for-most-us-workers-real-wages-have-barely-budged-for-decades/>, 7.8.2018.

Lindholm, Christer (2019): "Totuudenjälkeinen talouspolitiikka Thatcherista Trumpiin", Vastapaino, Tammerfors, 2019.

Mainly Macro (2022): "Why has UK real wage growth been so low?", <https://mainlymacro.blogspot.com/2022/06/why-has-uk-real-wage-growth-been-so-low.html>, 20.6.2022.

Megaw, Nicolas (2017): "UK unemployment falls to fresh low but wage growth disappoints", Financial Times, 13.9.2017.

Modigliani, Franco & Lucas Papademos (1975): "Targets for Monetary Policy in the Coming Year", Brookings Papers on Economic Activity 1:1975.

Office for National Statistics (2023): "Unemployment", <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peoplenotinwork/unemployment/timeseries/mgsx/lms>, 14.2.2023.

Statistikcentralen (2023): "Työvoimatutkimuksen tärkeimmät tunnusluvut", https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tyti/statfin_tyti_pxt_135z.px/, 28.2.2023.

World Inequality Database (2019), <https://wid.world/>.

Yle (2023): "Suomen työllisyystilanne on nyt paras jopa vuosikymmeniin – mutta kenen ansiosta?", <https://yle.fi/a/74-20015046>, 27.1.2023.